

Vuk'uzenzele

O e tšetswa ke Dikgokahano tsa Mmuso (GCIS)

English/Sesotho

Mmesa/Motsheanong 2022

Phepo e ntle ya dijo dikolong e netefatsa hore bana ha ba lape

Bana ba fetang milioni tse robong ba fumana dijo tse nang le phepo e ntle sekolong ka diteboho ho Lenaneo la Naha la Phepo e Ntle la Dikolo (NSNP), le ileng la thakgolwa ka 1994.

Lenaneo lena le ikemisetse ho ntlafatsa bokgoni ba bana ba ho ithuta, ka ho fokatsa kgaello ya phepo e ntle, tlala le ho ntlafatsa palo ya bana ba tlang sekolong, haholoholo ba dikolong tse hlokanang menyela.

“Lenaneo lena le bohlokwahlokoa bakeng sa ho ntshetsapele ditokelo tsa baithuti tsa molaotheo tsa phepo e ntle le thuto ya motheo,” ho hlalosa Motlatsi wa Letona la Thuto ya Motheo, Ngaka Reginah Mhaule.

Ka lebaka la NSNP, boholo ba bana ba fihla sekolong ka nako le ho tla sekolong kgafetsa, mme le ho mamela ka hloko ha bona ka phaphosing ya borutelo ho ntlafetse.

Ho ya ka Lefapha la Thuto ya Motheo (DBE), baithuti ba rutwa mekgwa e metle ya ho ja dijo tse matlafatsang mmele le ditsela tse ntle tsa mokgwa wa ho phela.

Dikolo di kgothaletswa ho lema dirapa tsa tsona tsa dijo ho tlatseletsa lenane la dijo tsa NSNP. Baithuti, matitjhere le batswadi ba rutwa ho itemela dijo.

Dikgao tsa NSNP

Sekolo sa Thabang Primary se Bethlehem, Freistata, ke se seng sa dikolo tse unang moleng ho NSNP.

Haufinyane se ile sa hapa

Kgao ya Sekolo se Hlwahlwa sa NSNP.

Dikgao di ne di keteka

E tswella pele leqepheng la 2

Mmapolasi ya holofetseng o theha mesebetsi molemong wa batho ba motseng

Leqephe 6

MDDA e fetola tsamaiso ya phano ya matlole a masedinyana a setjhaba

Leqephe 12

Ho bala Vuk'uzenzele fumana epe ya GOVAPP ho:

Batla SA Government ho Google playstore kapa ho appstore

IKOPANYE LE RONA HO

Vuk'uzenzele

@VukuzenzeleNews

Diwebosaete: www.gcis.gov.za

Imeile: vukuzenzele@gcis.gov.za

www.vukuzenzele.gov.za

Mohala: (+27) 12 473 0103

Tshedimosetso House:

1035 cnr Frances Baard and Festival streets, Hatfield, Pretoria, 0083

VUK'UZENZELE KE MAHALA, HA E REKISWE

E tswella pele ho tswa ho leqephe la 1

mananeo a dikolo a phepo e ntle ka ho sheba ditlwaello tsa tsona tsa bohloeki le boitshireletsi, dijo tse nang le phepo e ntle, dirapa tsa dijo le thuto ya phepo e ntle.

“Ke lebohile haholo hore sekolo se hapile kgao,” ho rialo Seyanokeng Sejake, eo a nang le dilemo tse 24 e le mosuwehlooho wa Thabang Primary.

Sekolo sa Thabang Primary esale se tsamaisa lenaneo la sona la phepo e ntle ho tloha ka 1994. Ha jwale, se netefatsa hore bana ba sona ba 1 065 ba fumana dijo tsa hoseng tse

kwenneng letsatsi le letsatsi tse rekhang ho kgwebo ya lehae.

Dijo di phehwa ke ditho tsa setjhaba tse hlokanang mesebetsi, bao ba ileng ba hlwahwa ke lekgotla la tsamaiso ya sekolo (SGB).

“Baithaupi ba rona ba tshelela ba hiruwegeng ba hlophisang dijo (VFH) ba pheha dijo tse fepelwang ke Lefapha la Thuto ka dikabelo tsa matlole ho sekolo,” ho rialo Sejake.

Ka bong, di-VFH ba fumana meputso bakeng la ho hlophisa dijo.

Sekolo sa Thabang Primary se hapile kgao e ka sehlohlolong dikgaong ka lebaka la

ho sebetša ka thata le boitelo ba SGB ya sona, sehlopha sa tsamaiso le komiti ya NSNP e sebetšang, ho rialo Sejake.

“Ho fihla ka nako ke setlwaedi. Ha re dumelle bolofa, ntle le lebaka le utlwalang, mme ha re na baithuti ba tlohelang sekolo ba soka ba phethela dithuto tsa bona.

Ho mamela ka hloko le ho sebetša hantle ha baithuti ba rona mesebetsing ya bona kaofela ya sekolo di ntlafetse le tsona,” o rialo.

Hobane moputso wa ho hapa kgao ke kitjhine ya majabajaba e hauweng ke Tiger Brands Foundation, mme lenaneo la phepo e ntle la sekolo le tla ntlafala

le ho feta.

Sekolo sena se netefatsa hore ho na le phepo e lekaneng ya dijo e tla tsamaiswa hantle, ho netefatsa hore ho dula ho ena le dijo bakeng la lenaneo lena.

“Ho etsa mohlala, re na le serapa sa dijo se fepelang meroho e tlatseletsang dio tsa NSNP,” ho hla-losa Sejake.

Bahlodi ba dikgao

Mokgahlelong wa Dikolo tse Hlwahlwa, Grootdrink Intermediate, se mane Setereke sa Mgcawu, Kapa Leboya, se nkile boemo ba bobedi; mme Sekolo sa Aaron Gqedu Primary, se Nelson

Mandela Bay mane Kapa Botjhabela, sa nka boemo ba boraro.

Di tla fumana disebediswa tsa kitjhine ho tswaho Lefapha la Thuto ya Motheo.

Kgao ya Setereke se Hlwahlwa e hapuwe ke Umzinyathi (KwaZulu-Natal). Le Setereke sa ZF Mgcawu (Kapa Leboya) se tswileng boemong ba bobedi le Metro North (Kapa Bophirima) se boemong ba boraro. Setereke kang ka seng se hapile disebediswa tsa dikantorong le disebediswa tsa dikhomphutha.

Ka 2020/21, NSNP e ile ya fepela dijo ho bana ba dikolo tse 21 189.

Boloka bana ba sireletshehile inthaneteng

Ha lefatshe le ntse le tswella pele ho potlakisa tshebediso ya inthanete, ho bohlokwa hore bana ba sebedise me-nyetla ena mme ba etse jwalo ba ihlokometse.

Haufinyane Tsamaiso ya Dikgokano le Tlhahiso-leseding ya Mmuso (GCIS) le Digify Africa di ile tsa tshwara kopano ya inthaneteng le Media Monitoring Africa (MMA) le Film and Publication Board (FPB) ho ruta bana, matijhere, batswadi le setjhaba ka mokgwa wa ho ba le boikarabelo inthaneteng.

Phakamile Khumalo, Molaodi wa Lenaneo la Ntshetsopele ya Setjhaba le Tsebo ya Masedinyana wa MMA, o itse bana ba supileng ho ba 10 ba arabileng dipotso tsa karolo ya Diphuputso tsa SAKidsOnline ba itse ba sebedisitse inthanete ntle le tumello ya batswadi ba bona. Ke bana ba bane feela ho ba 10 ba boletseng hore ba na le tsebo e itseng ya lesedi

le mabapi le polokeho ya inthaneteng.

Hona ho bontsha hore bana ba hloka tsebo le mehlodi ya ho ba thusa ho sebedisa inthanete ka mokgwa o bolokehileng.

Mmaletjema Poto, Moofisiri wa Tshireletso ya Bana wa FPB, o itse batswadi ba hloka ho ela hloko kotsi eo bana ba bona ba tobanang le yona inthaneteng, ho kenyeletsa ho shebella difilimi tse bontshang thobalano ya bana kapa tlikefetso ya motabo ya bana, le ho tjhoriswa ke dilalome tsa tlikefetso ka motabo.

Bana e kaba diphofu tsa dilalome tsa tlikefetso ka motabo tsa inthaneteng ha ba batla ho itseng feela inthaneteng le ho tobetsa le-hokanyi le fosahetseng.

Ebe batlodi ba molao ba hapa tshepo ya bona mme ba qale ho ba tjhorisa.

“Hangata ngwana o ba le dihlong mme kahoo o tshaba ho bua ka sena, e leng se etsang hore ho be boima ho

ba ntsha ho tebetebeng ena ya ho tjhorisetswa diketso tsa thobalano ya bana,” ho rialo Poto.

O boetse a hlokomedisa kgahlano le ho fetisetsana dividio kapa ditshwantsho tsa thobalano ya bana inthaneteng.

“Ese e le tlwaelojwale ho fetisetsana dintho marangrang.

Empa, ho fetisetsana dintho tsa mefuta o tjena ke bopaki ba tlikefetso ya bana. Ho fumanwa o ena le dintho tsena kapa ho di fetisetsana ke tlolo ya molao,” ho rialo Poto.

Thuso e ya fumaneha

Ho na le mehlodi e mengata e fumanehang ho thusa bana ho sebedisa inthanete ka mokgwa o bolokehileng.

MMA e laola Web Rangers, lenaneo la ho ithuta ka tsa dijithale ho ntlafatsa tsebo ya baithuti, matijhere le batswadi. Dividio tse hlokomedisang batho ka tlikefetso ya inthaneteng, ho romellana melaetsa

Photo by bruce mars on Unsplash

ya thobalano ka selefouno le ho tjhorisa bakeng sa thobalano inthaneteng, di fumaneha ho www.webrangers.co.za.

MMA e boela e thusa bana ka websaete ya yona ya Hashplay (<https://hashplay.co.za>), eo e kenyeletsang mokato wa marangrang a dumellang bana ho buisana le moeletsi wa inthaneteng ka tseo ba kopanang le tsona ho marangrang.

Digify Africa e na le Kitso WhatsApp bot (platefomo

ya dipuisano) ya mahala e thusang bana ho ntshetsapele tsebo ya ho ithuta ka tsa dijithale. Etela <https://digifyafrica.com/learners-responsible-citizens>.

O ka tlaleha tlikefetso ya bana ka motabo kapa tlikefetso ya bana ka dikgokaho FPB ka ho romela imeile ho hotline@fpb.org.za kapa wa letsetsa 012 003 1400. Tlaleo e tlangodiswa ka e le pin-yane. O ka kenya tlaleo ntle le ho tsebisa lebitso la hao.

government communications

Department: Government Communication and Information System
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Tel: 012 473 0353

Email: vukuzenzele@gcis.gov.za

Address: Private Bag X745, Pretoria, 0001

Head of
Editorial and Production
Regomoditswe Mavimbela
Regomoditswe@gcis.gov.za

Editor-in-Chief
Tyrone Seale | Tyrone@gcis.gov.za

Managing Editor
Irene Naidoo | irene@gcis.gov.za

News Editor
Noluthando Motswai

Writer: More Matshediso

Graphic Designers
Tendai Gonese | Benny Kubjana

Production Assistants
Jauhara Khan | Sebastian Palmer

Language Practitioners
Nomgcibelo Motha | Boitumelo Phalatshe
Thandolunye Magudulela | Sizwe Ziqubu

All rights reserved. Reproduction of the newspaper in whole or in part without written permission is strictly prohibited.

Vuk'uzenzele
is published by Government Communications (GCIS)

Printed by:

Distributed by:

Lekgetho le ntlafetseng le tshehetsa tlhaphohelo le kgolo ya moru

Haufinyane, Tshebeletso ya Lekgetho la Afrika Borwa (SARS) e ile ya phatlalatsa sephetho sa yona sa tekanyo ya pokello ya lekgetho hore e bokeleditse lekgetho le fetang R1.5 trilion e dipakeng tsa Mmesa 2021 le Tlhakubele 2022.

Hona ho bolela hore lekgetho le le eketsehile ka 25% ha le bapiswa le la selemong se fetileng le ho nyolloha ka 15% ha le bapiswa le la selemong se fetileng pele ho sewa sa COVID-19.

Ha esale e ne e thehwe dilemong tse 25 tse fetileng, ka yona nakoe, SARS e ile ya boela e lefa palo e hodi-modimo ya tjelele ya pusetso ya lekgetho.

Tshebeletso ya pokello ya lekgetho e tsebang mosebetsi wa yona e bohlokwa haholo botebong ba ho aha mmuso wa naha o nang le bokgoni. Tjelele ya lekgetho e sebedisetswa hore ho be le ntshetsopele naheng ya rona.

Tjelele e bokeleditsweng ke SARS e lefa phano ya ditshebeletso le meralo ya ditheo.

Ka R17.8 trilion e o SARS e bokeleditseng ho tloha ha e ne e thehwa ka 1997, re kgonne ho aha ditheo tsa setjhaba tse kang ditliniki, dikolo, dipetlele, ho ntjhafatsa le ho aha ditsela tse ntjha, le ho tshehetsa ditho tsa setjhaba tse tloko-tsing ka ho fetisisa ka ma-

tlole a mmuso le mekgwa e meng.

Ha ditsamaiso tsa pokello ya lekgetho le melao ya teng e tshehetsang e sebetsa hantle, e sa dubakana mme e na le tekatekano, e kgothaletsa boikamahantsho bo bohlokwanyane.

Ho aha botjha botsitso le botshepehi SARS e ne e leng e nngwe ya dintlha tsa ka tse ka sehlohlolong ha ke ne ke kgethwa ho ba Mopresidente ka 2018.

Jwalo ka tse ding tsa ditsha tse bohlokwahlokwa, SARS e ile ya hahlamelwa hampe ke ditlamorao tsa ho hula mmuso ka nko, ka boitshunyatshunyo ba bahlanka ba dipolotiki, tsamaiso e bohlaswa le dintlha tse ding tse ileng tsa ama tshebetso ya yona hampempe. Hona ho bile le ditlamorao ka kotloloho eseng feela ka ho nyahamisa mafolofolo a balefi ba lekgetho, empa ho boela ho eba le tahlehelo ya boitshepo tshebetsona ya setsha sena.

Ka 2018, ke ile ka thonya komishini ya dipatlisiso tsa tsamaiso ya lekgetho le taolo ya SARS e ileng ya etelwa pele ke Moahlodi wa Lekgotla la Dinyewe la Molaotheo a seng a behile meja fatshe, Robert Nugent. Komishini e ile ya fana ka tlaelo ya yona e phethahetseng mafelong a sona selemo seo.

Ka mora dilemo tse nne,

SARS e se batla e phethahaditse dikgothaletso tsohle tse 16 le dikgothaletso tse ka tlase ho tseo tse 27 ho kugutlisa botsitso ka hara setsha sena.

SARS e phethaditse lewa la ho fetola dintho ka ho ipeha ka pelepele tshebetsona le ditshebetsona tse kgabane.

E entse leano la ho phahamisa mafolofolo a ho lefa lekgetho le boikamahantsho.

Ditjeo tse hodimo tsa ha jwale tsadintsho tse bohlokwa, di baka hore lekgetho la dikoporasi le eketsehe, mme di bile le seabo ho eketseng pokello ya lekgetho ya dikgwebo. Ho hong ho bapetseng karolo ke mehato ya SARS ya ho ntlafatsa theknoloji ya lesedi le ditheo tse ding tsa yona, ho ntjhafatsa bolaodi ba mmedi, ho hira batho ba nang le bokgoni, mme le ho lwantshana le ho qoba ha ho lefa lekgetho le ho fedisa diketso tse seng molaong.

E nngwe ya dikgothaletso tsa Komishini ya Nugent e ne e le hore SARS e hire botjha basebetsi ba tla hlahloba le ho fuputsa dikgwebisano tse seng molaong.

Yuniti ya Moruo o Seng Molaong e ileng ya thehwa botjha ka 2018 mme e fihleletse dikatleho tse mmalwa ho lwantsheng dikgwebisano tsa moruo tse seng molaong, ho kenyelletsa le ho tsepama ho bolaodi ba meedi bo

sa ikamahantsheng le molao.

Pokello ya lekgetho ho tswa ho dikgwebo tse ngodisitsweng Johannesburg Stock Exchange (JSE), dinaha tse fapaneng le boleng ba lekeno la motho kang di se di laolwa ka mokgwa o nepahetseng ke Yuniti ya yona ya Dikgwebo tse Kgolo, e ileng ya thakgolwabotjha ka 2020.

Mme ka lebaka lena phahelelo ya SARS e tswang boikamahantsho ba ho lefa lekgetho e ntlafetse haholo ho lekgetho la motho kang, lekeno la dikoporasi le ho Lefa o Ntse o Fumana Moputso.

SARS e fedisa mahlalahla a ba tlwaetseng ho qoba lekgetho, ba unang molemo ho tsamaiso ya ditlolo tsa molao, le ba nang le seabo diketsona tsa bobodu.

Ho se ho totobetse hore 'ralekgetho' ke e nngwe ya disebediswa tse sebetse haholo ho fedisa bobodu.

Maemong ao mekgwa ya ho phela ya batho e sa tsamaelane le tseo ba di phatlaladitseng, SARS e ntse e etsa boleku di ba mekgwa ya bona ya ho phela. Selemong se fetileng, SARS e ile ya phethela boleku di ba mekgwa ya ho phela e ileng ya baka hore ho bokelelle R474 milione.

Ha re tswelapele ho ba le kgatelepele ka maiteko a ho matlafatsa basebetsi ba mmuso le ho aha ditsha tse ileng tsa qhwadiswa

ke ho haptjwa ha naha, ho sa na le tse ngata tseo re tla e thutang tsona ho tswa ho tseo SARS e di fihletseng ka nako e kugutshwanyane haholo.

Ha ditsha tsa mmuso di tsamaiswa le ho sebetsa hantle, ha di bontsha botshepehi le hloka leeme tshebetsona ya tsona, sena se ba le seabo ho eketseng maemo a tshepo mmusong. Boitshepo ba kgwebo le botsetedi le bona bo ya ntlafala, mme hona ho kgothalletsa letsete le kgolo ya moruo.

Ketapele le basebetsi ba SARS ba tshwanetswe ke thoriso ka mosebetsi wa bona o bokgabani. Diteboho di tlameha ho boela di lebiswa ho balefi ba lekgetho ba Afrika Borwa ya tshepahalang. Ntle le tshebedisano mmoho ya bona, makgetho a ha mmamorao tjena ekabe a sa phethahala. SARS e atolotse motheo wa lekgetho ka 1.8 milione wa boingodiso bo botjha nakong ya dilemo tse fetileng e leng katleho e nngwe e kgabane.

Re ka kgona ho aha Afrika Borwa botjha ha feela re tswella ho ikamahantsha le boitlamo ba rona ka kopanelo, mme re tiisa mosebetsi o ntseng o phethahala ha jwale ho netefatsa hore makgetho a sebediswa hantle ka kela hloko.